

Sicole

Les rîlêyes francès-walon (II)

Les rîlêyes walon-francès AN/AN eyet EN/IN ont stî siervowes pa les mwaisses di scole po vey si l' son /an/ (ã) des mots do francès si scrijheut avou AN u avou EN.

Rîlêye francès EN walon IN

francès	walon
prendre, dent, penser, étendre, moment, gens, pendre, attendre, sentir, sentier, temps	prinde, dint, pinser, stinde, moumint, djins, pinde, ratinde, sinti, pî-sinte, tins

Po les noveas mots calkés do francès, on saye di respecter ci rîle la: influence / inflouwince ; conséquence / consecwince. Mins les cåzeus nés-natifs prononcèt pus voltî come e francès (*influance, *consècance).

Betchetes et cawetes do walon

Li betchete ri- (II) E Coûtchant walon (Tchålerwè, El Lovire, Nivele, Cerfontinne), li betchete ri-, dirî ene cossoune, si prononce er-

Nameur / Lidje / Årdene

ricmincî / ricomincî (*ruc'mincî*)
riprinde les scoles di walon
rimetoz on vere, patron !
 ele ni scrijheut pus, mins dispu l' recloymint, ele **riprind** l' croyon

Tchålerwè / El Lovire

ercomincî (*èrcominchî*)
erprinde les scoles di walon
ermetoz on vere, patron !
 ele ni scrijheut pus, mins dispu l' recloymint, elle **erprind** l' croyon

Sinses del betchete ri-

* Dit k' l' accion si fwait on deujhinme cōp (ri- ≥ 2).

ridi mel co on cōp, mi ptit poyon ! ; **rifé** l' mājhon k' a broûlé.

* N' apoite nou novea sinse (ri- = 0)

rixhorbi l' tâve = **xhorbi** l' tâve ; **rilaver** les taexhons = **laver** les taexhons (les schieles, les bidons, les bagaedjes) ; **rivinde** si oto = **vinde** si oto.

* Novea sinse, waire loyî å viebe sins l' betchete ri-

ritni li lçon ≠ **tini** dins ses mwins ; **ristinde** ≠ **stinde** les bresses.

Eciclopedeye :

Istwere des lingaedjes did pavår ci (II)

Paviè 550, c' est les Francs k' abrokèt so les payis d' avår ci. I câzèt « ví francike », on lingaedje tîxhon (djermanike) come li neyerlandès d' asteure. Mins come leus rwès si cviersèt å crustinnisse (Clovisse, diviè 650), i vont scrire leus lwès e latén, zels ossu. Et s' mete a berdeler come les djins d' avår ci (galiromin) tot-z apoirtant ene banslêye di mots da zels (hepe, hatche, marixhå, håye, schaye). Ey ossu des piceures po l' aplacaedje des mots å rvier (aplacaedje tîxhon): Libråmont = Mont Librå ; (Bayamont, Åcrumont) ; Sbertchamp = tchamp Sibert ; Nuviè = novea viyaedje ; Tchonviye = cinse da « Geso » ricomprind « Tch'hon ».

Li môde dimeure disk' asteure: Casbork = bork Tchåle (d' Åviene, 1650) ; Virwinvå, = vå do Virwin, Sambveye = veye-so-Sambe (1977)

Tchârlumagne (800) câze li francike, mins scrît e latén, come tos les moennes k' il evoye fé des scoles, u fé les contes des dominnes (Li vatchreye, Li Bovreye = cinse às vatches ; Poitchrece = cinse poitchrece = cinse às pourceas...).

Cronike del minêye 2020-2021

Les vaccinaedjes u eploctaedjes u picaedjes :

I cmincèt li 28 di decimbe 2020 po les docteurs et les djins des ospitås et des ospices. Gn a k' a troes plaeces, a Mont [*Mons*] po les Walons et a Woluwé-Sint-Pire po les Brusselwès. C' est l' vaccin Fizer (*Pfizer*), ki doet esse wårdé a -70 (70 digrés dizo zero). Mins e moes d' fevrî, on dit ki -20 digrés, c' est assez. Cwand il arive, i rligne 5 djoûs å frigo.

Après, gn a yeu :

- * li « Moderna » (accepté pa l' Urope li 6 di djanvî 2021)
- * l'« AstraZeneca » (accepté li 29 di djanvî 2021)
- * Le « Janssen » (accepté dispu li 11 di måss 2021)

C' est deus sôres diferinnes di vaccins :

* Li « Fizer » et l' « Moderna », c' est des vaccins å SDN [*ARN*] messadjî. On a prins on boket des djinnes [*gènes*] do virûsse, el côper a deus dins l' longueur (tot l' disrôlant), pu li stichî dins des « bouyotes ». Cwand on vos pike, les bouyotes vont pattavå l' coir et moussî dins les celules (pus ptit vicant boket d' on coir). La, elzî va cmander di fé des antidjinnes come les cis do corona. Ces-ci (les antidjinnes) vont rexhe des celules et rescontrer les blankès globules, ki vont basti des anticoirs.

Les ôtes (Astra Zeneca et Janssen), c' est des « vaccins å virûsse poirteu » [*virus vecteur*]. C' est èn ôte sôre di virûsse, nén malårdidjinne (ki n' câze pont d' maladeye). On lyi plake les antidjinnes do corona sol dos. Et lu, i les va prezinter às blankès globules. Et zeles fé tot çk' i fât po l' coir si poleur disfinde conte li vray « cron virûsse » [*coronavirus*].

Belès-letes

Vola ene tchanson ricopieye pa on duk di Chimai, Tchåle di Croyî (1560-1612). C' est ene complinte d' èn ome so les femes et l' mariaedje.

Bon Diu ! Ki c' est grand poenne ki d' inmer ces bâsheles / Ci sont totès costindjes k' i fât mete âtoû d' zeles. / Cwand ele volèt des cortizans / Elzî fât les tchinnes et pindants / Les fiers d' ârdjint ato les pieles / Afîsse k' elle avizexhe pus beles.

Elzî fât beas cotrès a cwatru-vint florins / Des bâretes a dozennes, et ostant di dvantrins / Des blancs, des bleus, des vijolés / Et des cis d' soye tot pasmintés. Po les tchmijhes, on n' louke nén padzo / Cwand end ont ene c' est eco d' trop.

S' i vént on ptit haetchåd, et k' i dmande di s' maryî, / Ele vos l' hapront-st â mot co k' i n' freut ki s' moker. / Onk ki n' âreut ni dvize ni mâye / Porvou k' il ouxhe des bounès brâyes, / I freut si bén di ces bâsheles / K' i vicreut so s' pî âtoû d' zeles.

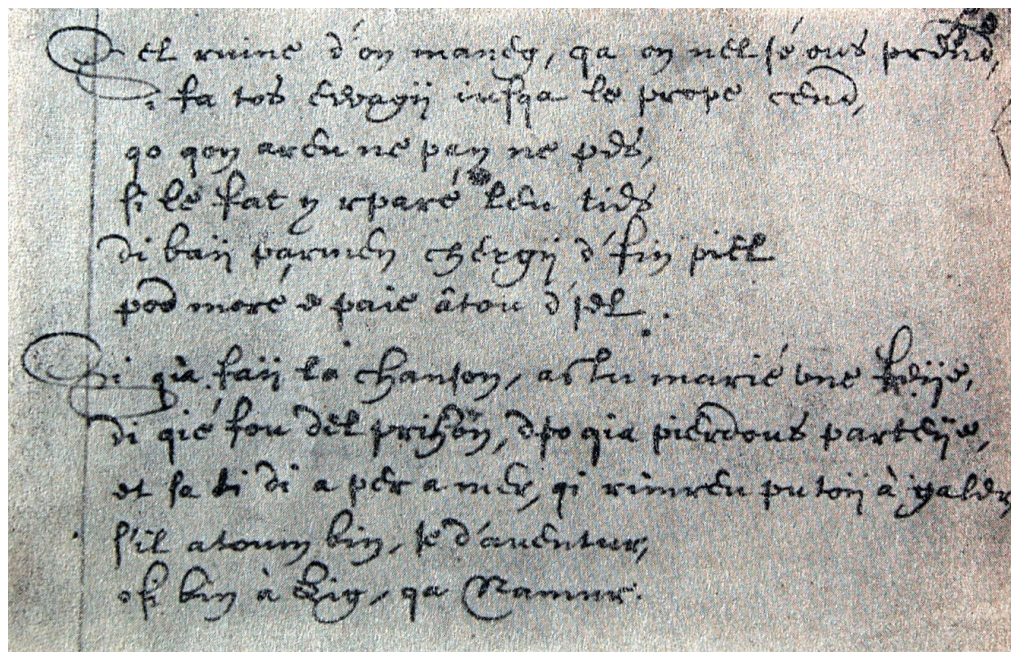
Mins cwand on est maryî, fât dire « adîè, bon tins! » / I fât-st aler tchener po wangnî po do pwin. / Po nourî on mâssî panaea / Ki n' sâreut peler on navea, / Ki n' sâreut lever on fistou / S' ele n' a-st ene damjhele après s' cou.

C' est li rwene d' on manaedje ca on nel sait wice prinde / I fât tot-z egadjî disk' a les prôpès cindes. / Co k' on âreut ni pan ni pîce (pèce) / Si lzî fât i rpârer leu tiesse / Di des pârmints tcherdjîs d' féns pieles / Po dmorer e pâye âtoû d' zeles.

Li ci k' a fwait l' tchanson a stî maryî ene feye; / Dit k' il est foû del prijhon poy k' il a pierdou s' pârtèye. / Et s' a-st i dit a pere a mere / K' i ramreut putoit âs galeres / - S' il atome bén - k' i n' s' advinteure / Ossu bén a Lidje k' a Nameur.

Cèl ruine d'on manèg, ca on nêl sé ous prénd, / i fa to èwagÿ insqa lè propè cind, / co qon arèu nè pan nè pès...

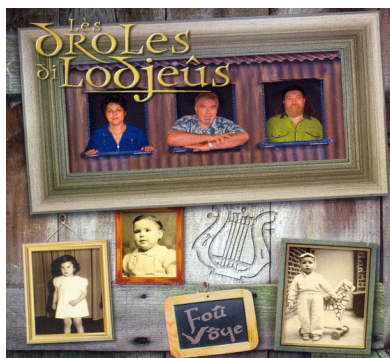
Li ci qa faÿ la chanson astu marié une fèÿ, / di qiè fou dèl prihon dpo qia pièrdous partèÿ, / et sa ti di a pèr a mèr...

Tchanson

Margaye divins les nûlêyes

- I.** C' est rouflåde divins les nûlêyes / Paski sint Nicolai / Vout fé bârete ciste anêye / Divins totes les coines on s' acaime / Vos contrîz ene poytreye / Kéne kimelêye hâsplêye.
- II.** Margaye divins les nûlêyes / Lijhant les letes k' il a rçû ciste anêye, / Veyant çou k' les efants ont-st idêye, / Sint Nicolai manceye : / « Dj' end a mes cint kilos / Di rider so les toets come on sot / Avou m' bot plin d' sôdârd, / Di fiziks, di canons et d' pougnârd.
- III.** Dimwin, dji m' va-st å bârbî ; / Hanscroufe pôrè alfén prinde ses condjîs. / Dji frè on paket avou mes hådes [hâres] / Et dj' irè-st ås Lombârd. / Dji so cwite del corwêye ; / A m' tou di m' reschandi e l' coulêye ; / Et di m' mete a rsondjî / Å vî tins cwand les efants tchantént :
- IV.** Vinez sint Nicolai / Nos apoiter des naizreyes / Vos trovroz nos solés / Å pî del tchiminêye / I n' ârè sol tâve on hena po vos poennes / Des raecenes ki vos dinroz a vost âgne (2 côps) »
- V.** Li veye a témin candjî / Minme les efants ni s' voeyèt pus voltî / I n' a pus plaèce ki po les prumîs / Pus ene munute po sondjî / Les parints n' ont pus l' tins / Di lére des istweres a leus gningnins / Et c' est l' televuzion / Ki lzî fwait reciter leus luçons.
- VI.** Nos vicans des droles di moumints ; / Li pot d' tere asteure si speye so l' pot d' vén ; / Et si vos lzî acsegnîz l' droete voye, / On vos traite di viye soye. / « Leyîz m' cial e l' coulêye ; / Ki Noyé, s' i vout, rprinde mi tournêye ; / Mi dji m' va-st edoirmi / Tot tuzant ås efants ki tchantént : »
- VII.** Come li VI

*Câzaedje et muzike :
Jean-Pierre Vervier ;
tchantaedje :
Raymond Missoten /
Gilberte Mattina /
« efants des
Cahotes »
sol sitroete plake
« Fou voye » (2008)*

Pol schoûter: https://lucyin.walon.org/tchanson/odio/Droles_di_lodjeus/Fo%C3%BB_voye/06_Margaye_divins_les_n%C3%BBl%C3%A0yes.mp3